

СУЧАСНІ ШПРУХОВІ ФОРМИ У СТИЛІСТИЧНІЙ СИСТЕМІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Розглянуто питання про можливості типологізації сучасних шпрухових форм та їх місце в сучасній стилістичній системі німецької мови з точки зору теорії стилістичних полів.

Ключові слова: шпрух, сучасні шпрухові форми, гібридна форма, стилістичне поле, стилістична риса.

Рассмотрены вопросы о возможностях типологизации современных шпруховых форм и их месте в современной стилстической системе немецкого языка с точки зрения теории стилстических полей.

Ключевые слова: шпрух, современные шпруховые формы, гибридная форма, стилстическое поле, стилевая черта.

The article deals with the problems of typological classification of modern spruch-forms and of their place in the modern stylistic system of the German language from the standpoint of stylistic fields theory.

Keywords: spruch, modern spruch-forms, hybrid form, stylistic field, stylistic feature.

Розвиток сучасних засобів комунікації, таких як Інтернет, мобільний зв'язок, призводить до виникнення особливої мовної формації – медійної мови (Mediensprache), яка є об'єктом особливої уваги європейських дослідників. Ряд ґрунтовних досліджень німецькомовних лінгвістів присвячено загальним питанням мови та комунікації в Інтернеті [10], в інших роботах розглянуто особливості функціонування мови в окремих медійних типах текстів, наприклад, у рамках sms-, e-mail-, chat-комунікації [11; 12; 14] або в рамках гіпертексту [8].

Під впливом сучасних медіа змінюється також система типів текстів: виникають нові типи текстів та модифікуються вже існуючі. Так, останнім часом спостерігається значний розвиток такого сегмента німецькомовного Інтернет-дискурсу, як малі шпрухові форми. Для деяких із цих форм Інтернет є базовим середовищем існування (як, наприклад, для e-mail-шпрухів), для інших – одним із основних шляхів розповсюдження (sms-шпрухи). Між тим до сьогодні сучасні шпрухові форми залишалися поза увагою лінгвістів. Наша стаття має на меті надати загальну лінгвістичну характеристику сучасних шпрухових форм та окреслити основні напрямки їх подальшого дослідження.

Класичний шпрух (нім. *der Spruch* – вираз) є жанром німецької середньовічної поезії. Це короткий вираз, частіше віршованого характеру, що має повчальний зміст, написаний живою розмовною мовою. Виникнення шпрухів пов'язують з іменем Вальтера фон дер Фогельвейде, а розвиток даного жанрового різновиду – з творчістю Ганса Сакса.

Шпрух у своєму класичному варіанті, що був помітним явищем середньовічної літератури, являє собою на поверхні тексту закінчену строфу (найчастіше дво- чи чотирирядкову) і може бути охарактеризований як звернення, нагадування про правильне поведіння в цьому світі, про вибір належного способу життя [9, с. 60].

Щодо сучасних шпрухів серед дослідників не існує єдиного уявлення про те, що слід розуміти під поняттям «шпрух»: «Інтуїтивно точно відомо, що мають на увазі, який масив продуктів культурної діяльності позначається збірним поняттям «шпрух». Шпрухи є одразу впізнаваними, складність полягає в їх класифікаційному та типологічному визначенні» [6, с. 48].

Можна стверджувати, що в наш час шпрух як жанр уже не існує, проте існує велика кількість сучасних німецькомовних малих текстів, що позначаються як «шпрухи», які насправді є гібридними утвореннями на периферії різних жанрів.

На нашу думку, найбільш перспективною моделлю опису сучасних шпрухових форм є модель стилістичних полів, запропонована Г. В. Сйгером та Ю. Г. Перлиною [1]. Поняття поля, запозичене з області фізики, успішно застосовується і в рамках лінгвістики. Так, у функціональній прагматиці виявлено сутність семантичних, прагматичних та семантико-прагматичних типів полів на текстуальному рівні. Встановлено, що між полями мови та функціонально-прагматичними полями тексту існують певні кореляції: функціонально-прагматичні поля є текстуальною формою існування полів мови.

Екстралінгвістичним підґрунтям для виділення стилістичного поля є об'єктивна можливість виокремлення в національних літературах систем «художня література» – «літературний вид/рід» – «літературний жанр» – «тип тексту». Лінгвістичною основою слугує наявність певної кількості стильових рис, опис сукупності цих рис дозволяє адекватно охарактеризувати системи жанру та типу тексту.

Під стилістичним полем розуміють діапазон динамічної взаємодії сукупності обов'язкових і факультативних стильових рис жанру. Структура стилістичного поля є неоднорідною. В його центрі знаходиться синхронно-діахронне ядро, до якого належать типові представники жанру, об'єднані єдиною композиційно-стилістичною домінантою як сукупністю текстоутворюючих ознак – тип тексту. Ядро може включати мікрополя підтипів тексту. При цьому під типами тексту ми розуміємо загальноприйняті зразки комплексних мовних дій, які можна описати як відповідні типові поєднання контекстуальних (ситуативних), комунікативно-функціональних і структурних (граматичних і тематичних) ознак. Вони історично склалися в мовній спільноті і належать до повсякденних знань учасників мовної комунікації» [4, с. 137].

На периферії стилістичного поля розташовані різні жанрові модифікації та гібридні форми, що утримуються на орбіті стильового макрополя за рахунок наявності, як мінімум, однієї домінантної та ряду факультативних стильових рис [9].

Термін «стильова риса» (*der Stilzug*) було введено у сімдесятих роках минулого сторіччя визначною радянською дослідницею стилю німецької мови Е. Різель [2; 3], він набув всебічного визнання серед німецьких стилістів, таким чином, поняття «стильова риса» стало одним із основоположних понять германської лінгвостилістики. Багато авторів розглядали стильові риси як основні характеристики стилю того чи іншого тексту: В. Фляйшер та Г. Міхель [7], Б. Зовінські [13] та ін.

При цьому було б не зовсім коректно розглядати стильові риси лише як якісні ознаки чи особливості використання мовностилістичних засобів, повторення яких у тексті додає йому особливої стильової форми, дозволяє віднести текст до того чи іншого типу тексту.

Стильова риса має, як відзначала Е. Різель, двояку природу: психолінгвістичну в момент виникнення тексту і лінгвістичну як результат використання мови, оскільки вона виникає як результат дії екстралінгвістичних якісних принципів упорядкування й організації мови, що визначаються комунікативним завданням,

метою, ситуацією комунікації, прагматичною установкою, і далі ці принципи керують мовним актом, зумовлюють використання деякої мікросистеми мовних засобів усіх рівнів для своєї актуалізації [3, с. 79].

Стильові поля різних жанрів перетинаються та частково нашаровуються одне на одне, що дозволяє говорити про споріднені форми та гібридні утворення. У зонах перетину стилістичних полів, а, відповідно, і впливу, як мінімум, двох комбінацій стильових рис, функціонують так звані гібридні форми.

Сучасні шпрухові форми є, на наш погляд, саме гібридними утвореннями. Їм може бути більше не властива вербалізація повчання, їх дидактичність перемістилась у завуальований підтекст або й повністю втрачена, так само як інколи й віршована форма. Таким чином, ті тексти малого формату, що сприймаються нашими сучасниками як шпрухи, насправді не є ними, це гібридні шпрухові форми на периферії малих жанрів, які загалом зберегли основні стилістичні особливості шпруху, але разом з тим увібрали в себе ознаки близьких типів тексту.

Сучасні шпрухові форми виникають на периферії жанру шпруху в зонах перетину цього стилістичного поля з полями жанрів епіграми, афоризму, анекдоту, графіті, гумористичного вірша та інших.

Для класичної німецькомовної шпрухової поезії можуть бути названі такі релевантні стильові риси:

- стислість;
- ясність (чіткість, визначеність);
- простота (наївність);
- влучність (лаконічність);
- повчальність (дидактичність);
- загальна зрозумілість;
- універсальність;
- наочність (образність);
- експресивність;
- пуантованість;
- віршованість.

Деякі стильові риси функціонують у формі релятивних опозицій: стислість – розгорнутість, конкретність – абстрактність і т. д. [9].

Зберігаючи кілька з перелічених стильових рис шпруху в якості домінуючих (це може бути, наприклад, стислість, лаконічність, експресивність), сучасні шпрухові форми часом втрачають інші риси, такі як, наприклад, віршованість, дидактичність, комічність, і, утворюючись на перетині зі стилістичними полями близьких малих жанрів, набувають нових стильових рис, притаманних цим жанрам.

Так, настінні шпрухи (Wandsprüche), які останнім часом набувають усе більшої популярності, про що свідчить існування значної кількості Інтернет-сторінок, присвячених цьому явищу, є текстом та елементом декору водночас. Ці короткі тексти, що розміщуються на стінах приміщень (рідше, на меблях) і слугують прикрасою інтер'єра, поєднують у собі ознаки шпрухів та графіті:

Erfolg hat drei Buchstaben: TUN

Wir haben die Erde von unseren Eltern nicht geerbt, sondern von unseren Kindern nur geliehen.

Графіті є однією з найдавніших, але на тривалий час забутих мініатюр. Як фольклорно-художня форма графіті відродилося лише в другій половині ХХ століття, але за короткий термін стало помітною складовою частиною західної культури. Це коротке і дотепно сформульоване висловлення, основою для якого часто слугують уже існуючі, широковідомі сентенції, гасла, цитати, рядки з пісень тощо. Графіті має на меті донести до широкого кола сучасників критичну думку, як

правило, анонімного автора, що стосується якоїсь конкретної події або стану речей, коло тем при цьому дуже широке: від побутових до філософських і політичних [5, с. 12–15].

Графіті, як типу тексту, властива одна особлива ознака, яка насамперед споріднює їх із настінними шпрухами: вони призначені для зорового сприйняття і наносяться на інший матеріал, ніж традиційний папір – камінь чи бетон стін і підлоги, стовбури дерев. Цей нерозривний взаємозв'язок між візуальною формою тексту та його прагма-семантичним наповненням, а також стислість, влучність і, часто, певна дидактичність є загальними домінуючими стильовими рисами настінних шпрухів та графіті. У той же час настінним шпрухам не притаманна критична спрямованість графіті.

З іншого боку, велика група настінних шпрухів є гібридними утвореннями на стику трьох типів тексту – шпруху, графіті та афоризму. Це настінні шпрухи, що побудовані на використанні прямих або трансформованих цитат відомих особистостей:

Es gibt Wichtigeres im Leben, als beständig dessen Geschwindigkeit zu erhöhen.
Mahatma Gandhi
Der Vorteil der Klugheit besteht darin, dass man sich dumm stellen kann.

Kurt Tucholsky

Крім наведених вище стильових рис графіті, цим настінним шпрухам притаманні також специфічне для афоризмів поєднання загальнозначущості й інформативної щільності, а також посилання на автора.

Великий пласт шпрухових форм, що існують виключно у віртуальному просторі, складають sms-шпрухи. Сфера вживання цих шпрухових форм – повсякденне життя. Вони призначені для розсилання на мобільні телефони, але досить часто розповсюджуються і електронними листами. Sms-шпрухи дуже різноманітні за своїм змістом і охоплюють майже всі сторони буття. Вони є не лише швидким та зручним способом поздоровлення зі святом та привітання, це ще й засіб поділитися думками щодо різних аспектів життя. У шпрухах висміюються дурні, критикуються ледарі, іноді в них закладено повчальний зміст.

Залежно від форми – прозової чи віршованої – sms-шпрухи виявляють типологічну спорідненість з анекдотами, афоризмами або гумористичними віршами. На відміну від гумористичних віршів, лише для близько 55 відсотків віршованих sms-шпрухів характерна явна гумористична тональність, але навіть за відсутності комічного ефекту ці шпрухи зберігають спільну з віршами стильову рису – пуантованість:

*Sei fröhlich wie der Optimist,
der alles Schlechte schnell vergisst.
Gräm dich nicht, reg dich nicht auf,
das Leben nimmt doch seinen Lauf.*

*Unsere Freundschaft, die soll brennen,
wie ein Fackellicht im Sturm.
Freunde wollen wir uns nennen,
bis Rapunzel fällt vom Turm.*

У результаті процесу гібридизації sms-шпрухи, зазвичай, зберігають в якості домінуючої стильової риси дидактичність, не типову для гумористичних віршів, і здобувають притаманні цим віршам прості метрико-римічні форми, тричленну композицію, необхідну для ефективного розгортання структури пуанта, стислість та тривіальність, у межах якої можна виділити дві складові: тематичну доступність змісту і загальнодоступність мовної форми.

Прозові sms-шпрухи демонструють свою спорідненість із афоризмами, а комічні sms-шпрухи (близько 60 відсотків від загальної кількості) також з анекдотами – це комунікативна спрямованість на конкретну ситуацію, атрактивна функція, функція переорієнтації уваги, варіативність, близькість до розмовного стилю, загострений пунт:

Morgenstund hat Gold im Mund, doch bei dir ist es wohl eher der Knoblauch von gestern Abend!

Mut ist, wenn du um 04:00 Uhr knallvoll nach Hause kommst, die Frau mit 'nem Besen auf dich wartet und du fragst: Bist du am Putzen oder fliegst du noch weg?

Крім розглянутих шпрухових форм існує цілий ряд інших різновидів сучасних шпрухів. Наприклад, так звані «туалетні» шпрухи (Klo-Sprüche), які можна вважати гібридними утвореннями на межі жанрів графіті, шпруху й епіграми. Так звані «статусні» шпрухи (Status-Sprüche), які використовуються для позначення свого статусу на особистих сторінках у соціальних мережах, виявляють спорідненість із афоризмами та прислів'ями.

Як це не парадоксально, пропри величезну популярність шпрухів у найрізноманітніших сферах життя, а особливо у глобальній мережі Інтернет, активними користувачами якої з кожним роком стає все більше і більше людей, сучасні шпрухові форми ще майже не досліджені, більше того, до цього часу не існує жодної фундаментальної наукової роботи з дослідження їх стилістичних особливостей. Більш ґрунтовне дослідження сучасних шпрухових форм видається нам важливим і актуальним, оскільки ці малі форми є яскравим проявом сучасної постмодерністської культури і займають помітне місце в системі текстів німецької мови.

Бібліографічні посилання

1. **Перлина Ю. Г.** Стилистическое поле как модель описания жанров малых форм / Ю. Г. Перлина, Г. В. Ейгер // Актуальні проблеми літературознавства. – 2000. – Т. 6. – С. 190–198.
2. **Ризель Э. Г.** К вопросу об иерархии стилистических систем и основных текстологических единиц / Э. Ризель // Ин. яз. в школе. – 1975. – № 6. – С. 8–15.
3. **Ризель Э. Г.** К определению понятия и термина «стилевая черта» / Э. Г. Ризель // Филологические науки. – 1978. – № 4. – С. 76–87.
4. **Brinker K.** Linguistische Textanalyse: eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden / K. Brinker. – 6, überarb. und erw. Aufl. – Berlin : Erich Schmidt, 2005. – 179 S.
5. **Fischer M.** Wandsprüche und Mauerparolen im Deutschunterricht / M. Fischer // Deutsch aktuell: Aus der Praxis des Deutschunterrichts in Rumänien. – 1997. – Heft 9. – S. 12–15.
6. **Fix U.** Texte und Textsorten – sprachliche, kommunikative und kulturelle Phänomene / U. Fix. – Berlin : Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2008. – 506 S.
7. **Fleischer W.** Stilistik der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, G. Michel. – Leipzig : VEB, 1975. – 370 S.
8. **Jakobs E.-M.** Hypertext – Klassifikation und Evaluation / E.-M. Jakobs, K. Lehnen // Web-sprache.net. Sprache und Kommunikation im Internet. – Berlin: et al, 2005. – S. 159–184.
9. **Perlyna J.** Ein Abriss der Entwicklung der deutschen Spruchdichtung / J. Perlyna, I. Swertschkowa // Deutsch Aktuell. Aus der Praxis des Deutschunterrichts in Rumänien. – 1997. – Sondernummer. – S. 59–61.
10. **Runkehl J.** Sprache und Kommunikation im Internet / J. Runkehl, P. Schlobinski, T. Siever. – Hamburg : Westdeutscher Verlag, 1998. – 240 S.
11. **Schlobinski P.** SMS-Texte – Alarmsignale für die Standardsprache? / P. Schlobinski // Sprachrohr Lerntherapie. – 2003. – № 2. – S. 27–28.
12. **Siever T.** Von MfG bis cu l8er. Sprachliche und kommunikative Aspekte von Chat, E-Mail und SMS / T. Siever // Der Sprachdienst. – 2005. – № 5–6. – S. 137–147.
13. **Sowinski B.** Textlinguistik: Eine Einführung / B. Sowinski. – Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz : Verlag W. Kohlhammer, 1983. – 176 S.

14. **Stähli A.** SMS-Kommunikation in der Schweiz: Sprach- und Varietätgebrauch / A. Stähli, C. Dürscheid, M.-J. Beguelin // Linguistik online. – 2011. – № 48. – Режим доступа : http://www.linguistik-online.de/48_11/staehliDuerscheidBeguelin.html

Надійшла до редколегії 23.12.11